

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

KOLMAS OSAKOND

KOHTUASI SÄRGAVA vs. EESTI
(Kaebus nr 698/19)

KOHTUOTSUS

Artikkel 8 • Sõnumite saladus • Piisavate menetluslike tagatiste puudumine konfidentsiaalsete andmete kaitsmiseks advokaadi sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmise ja hilisema läbivaatamise ajal • Seadusega vastuolus olev sekkumine

STRASBOURG

16. november 2021

*Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel.
Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.*

Kohtuasjas Särgava vs. Eesti,

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond) kojana, kuhu kuuluvad

esimees Georges Ravarani,
kohtunikud Georgios A. Serghides,
Dmitry Dedov,
Darian Pavli,
Peeter Roosma,
Anja Seibert-Fohr,
Andreas Zünd

ja *osakonna sekretär* Milan Blaško,

võttes arvesse:

Eesti kodaniku Viktor Särgava (edaspidi: kaebaja) 17. detsembril 2018. aastal inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel EIK-ile Eesti Vabariigi vastu esitatud kaebust (nr 698/19);

otsust teavitada Eesti riiki (edaspidi: riik) konventsiooni artikli 8 alusel esitatud kaebusest, mis käsitleb kaebaja (advokaadi) sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmist ja läbivaatamist; poolte seisukohti;

otsust nõustuda riigi vastuväitega sellele, et kaebuse vaatab läbi komitee;

olles pidanud nõu kinnisel istungil 12. oktoobril 2021,

tegi eelnimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

SISSEJUHATUS

1. Kohtuasja peamine küsimus on, kas riigisisene õigus oli piisavalt selge ning võimaldas advokaadi kutsesaladuse kaitseks vajalikke tagatisi advokaadi sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmisel ning hilisemal läbivaatamisel.

ASJAOLUD

2. Kaebaja on sündinud 1982. aastal ja elab Tallinnas. Teda esindas Tallinna advokaat T. Lindma.

3. Riiki esindas M. Kuurberg välisministeeriumist.

4. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

I. LÄBIOTSIMINE JA ÄRAVÕTMINE

5. Kaebaja on advokaat ja partner advokaadibüroos.

6. Riik väitis, et kaebaja töötas advokaadi kutsetegevuse kõrvalt ka ettevõtjana. Ta oli olnud mitme äriühingu juhatuse liige ja/või osanik. Ta oli muu hulgas olnud äriühingu S osanik, esialgu füüsilise isikuna ja hiljem äriühingu L kaudu. Riik lisas, et kriminaalkahtlustuse järgi olid need äriühingud olnud kuritegeliku ühenduse juhtide kontrolli all ning samuti olid nimetatud äriühingud seotud kaebaja vastu esitatud kahtlustusega.

7. 26. oktoobril 2016. aastal algatas Politsei- ja Piirivalveamet (edaspidi: PPA) kriminaalmenetluse väidetava kuritegeliku ühenduse vastu ja seoses rahapesuga. Kaebajat kahtlustati muu hulgas kuritegelikku ühendusse kuulumises. Kahtlustuse põhjal oli kaebaja kui õigusliku taustaga isiku ülesanne juhtida kuritegeliku ühendusega seotud äriühinguid, koostada asjakohaseid dokumente ning tagada eeltooduga seotud tehingute õiguslik korrektsus. Samuti kahtlustati kaebajat seoses äriühinguga S selles, et ta kasutas võltsitud dokumenti ja aitas kaasa maksejõuetuse põhjustamise katsele.

8. 12. veebruaril 2018 andis Harju Maakohtu eeluurimiskohtunik nimetatud menetluse käigus ja riigiprokuröri taotlusel loa kaebaja advokaadibüroo ning tema kodu ja sõidukite läbiotsimiseks, samuti määras eeluurimiskohtunik, et kaebaja tuleb neljakümne kaheksaks tunniks kahtlustatavana kinni pidada. Selles kaebuses käsitletakse kaebaja kodu ja sõiduki läbiotsimise ajal äravõetud esemeid.

9. Riigiprokurör märkis kaebaja kodu ja sõidukite läbiotsimise taotluses, et kaebaja oli väidetavalt osalenud kuritegeliku tegevusega seotud dokumentide koostamisel. Taotlus sisaldas üksikasjalikku kirjeldust kuritegeliku tegevuse kohta, milles kaebajat kahtlustati. Muuhulgas mainiti taotluses, et kaebaja on äriühingu S osanik.

Riigiprokurör palus kohtult läbiotsimise luba tagamaks, et kuritegeliku ühenduse liikmete vahelise suhtluse ja tehingutega seotud asjakohane teave on olemas nii paber kandjal kui ka elektroonilisel kujul. Taotluses viidati mitmesugustele andmekandjatele, näiteks mä lupulgad, mä lukaardid ja kõvakettad, aga ka elektroonilistele seadmetele, näiteks arvutid ja telefonid. Riigiprokurör loetles esmalt konkreetseid äriühinguid (sealhulgas äriühing S), füüsilisi isikuid ja asjaolusid, mille või kelle kohta teavet otsiti, lisades, et „peale eelnimetatud materjali otsitaks ka muid dokumente, kirjavahetust ja esemeid, mis võivad sisaldada kriminaalasjas tõendusteavet“. Riigiprokurör märkis, et kriminaalmenetluses seni kogutud materjali ja üldisi kriminoloogilisi andmeid arvesse võttes on alust arvata, et otsitud teavet võib leida kaebaja kodust ja sõidukitest.

Riigiprokurör mõõnis, et lisaks kriminaalmenetluse seisukohalt tähtsale teabele võib kaebajal olla informatsiooni, mis on seotud tema kui advokaadi kutsetegevusega ja mis ei omaks seetõttu kriminaalmenetluses tähtsust.

10. Eeluurimiskohtunik andis läbiotsimiseks loa pealdisena (vt punkt 31 allpool) riigiprokuröri taotluses märgitud ulatuses. Käesolevas kohtuasjas tähendas see, et eraldi kohtulahendit ei koostatud, vaid kohtuniku luba lisati dokumentide digitaalseks allkirjastamiseks kasutatava arvutiprogrammi osasse „resolutsioon“. Loa tekst oli järgmine: „Kooskõlas kriminaalmenetluse seadustiku §-ga 91 annab eeluurimiskohtunik loa läbiotsimise toimetamiseks Viktor Särgava elukohas aadressil X ning selle kõrvalhoonetes ja -ruumides, aga ka Viktor Särgava kasutatavates sõidukites Y ja Z, et leida prokuröri taotluses nimetatud esemed“.

11. 13. veebruari 2018. aasta hommikul peeti kaebaja kinni ning tema sõidukist võeti ära tema mobiiltelefon. Koostati kinnipidamisprotokoll. Protokollis märgiti, et äravõetud mobiiltelefon paigutati antistaatilisse kotti ja plommiti nummerdatud turvakleebisega. Kaebajat teavitati sellest, et vajaduse korral saab ta oma sotsiaalmeedia kontodega ja vestlustega seotud ning pilves talletatud teavet alla laadida internetist. Kaebaja märkis, et on protokolliga tutvunud, ja allkirjastas selle. Ta ei lisanud ühtegi märkust ega kommentaari kinnipidamisega seotud menetlustoimingute kohta.

12. Samal päeval otsiti läbi kaebaja kodu. Läbiotsimise juures olid kaebaja abikaasa ja kaebaja määratud advokaat, kuid kaebaja ise viibis tema advokaadibüroos toimunud läbiotsimisel (vt punkt 13 allpool). Kaebaja oli läbiotsimise ajal oma advokaadiga telefoniühenduses. Kaebaja abikaasa märkis, et tema arvates ei asu otsitavad esemed nende kodus, lisades, et tema abikaasa tavaliselt tööd koju ei too. Läbiotsimise tulemusel leiti ja võeti muu hulgas ära sülearvuti. Kaebaja abikaasa juhtis tähelepanu, et sülearvuti on tema ja ta abikaasa ühiskasutuses. Koostati läbiotsimisprotokoll, milles kirjeldati läbiotsimise toimetamist ning leitud ja äravõetud esemeid. Protokoll põhjal pandi sülearvuti nummerdatud turvakotti. Protokollis punktis „mä rkused“ mainis kaebaja abikaasa, et ta on protokolliga tutvunud ja tal ei ole mä rkusi. Läbiotsimisprotokollis allkirjastasid nii kaebaja advokaat kui ka kaebaja abikaasa.

13. Kaebaja kodu läbiotsimisega samal ajal toimetati läbiotsimist ka kaebaja advokaadibüroos tema kabinetis. Kaebaja oli läbiotsimise juures. Vastuseks otsitavate esemete

üleandmise ettepanekule märkis kaebaja, et tema mobiiltelefon on juba ära võetud ning kõik elektroonilised dokumendid on tema arvutis, mis on saadetud hooldusse. Ta ütles, et ei soovi avaldada arvuti täpset asukohta, sest see sisaldab andmeid eri kliente puudutavate kriminaalmenetluste kohta. Läbiotsimise ajal helistas kaebaja oma advokaadile, kes viibis kaebaja kodus toimunud läbiotsimise juures. Kaebaja kabinetist ei võetud ära ühtki eset. Kaebaja allkirjastas läbiotsimisprotokolli ning märkis, et tal ei ole läbiotsimise toimetamise kohta ühtegi märkust ega kommentaari.

14. 13. veebruari 2018. aasta pärastlõunal kuulati kaebaja kahtlustatavana üle. Ta väitis, et on oma kutsetegevuse raames õigusalaselt nõustanud teisi kriminaalasjas kahtlustatavaid, aga ka nende äriühinguid. Samuti mainis ta, et äritegevus, mis oli seotud teatava äriühinguga – äriühinguga S –, milles ta tegutses osanikuna, ei puudutanud tema kui advokaadi kutsetegevust. Ta märkis, et tema „koduarvuti“ sisaldab eelnimetatud äriühinguga S seotud dokumente.

15. Ajavahemikul 13.–19. veebruar 2018 kopeeris PPA kaebaja mobiiltelefoni ja sülearvuti kõvaketta täieliku sisu välisele kõvakettale (peegelkoopiad). Koostati vaatlusprotokoll, mille allkirjastasid kaks politseiametnikku. Vaatlusprotokolli alusel tegi vaatleja kindlaks, et kotte, millesse esemed olid pandud, ei olnud varem avatud. Koopiad viidi hoiule PPA andmehoidlasse. Mobiiltelefon tagastati kaebajale 14. veebruaril 2018 ja sülearvuti 23. veebruaril 2018.

16. 14. veebruaril 2018 palus PPA kaebaja advokaadibürool esitada PPA-le arved teenuste eest, mida advokaadibüroo oli osutanud kahele kriminaalasjas kahtlustatavale ja nendega seotud äriühingutele. 27. märtsil 2018 vastas advokaadibüroo, et advokaadibüroo saab kinnitada õigusabilepingute sõlmimist nimetatud isikutega, märkides, et üks õigusteenuseid osutanud isikutest oli kaebaja. Viidates konfidentsiaalsuskohustusele ei esitanud büroo teenuste kohta rohkem teavet.

II. EDASINE RIIGISISENE MENETLUS

17. 7. märtsil 2018 esitas kaebaja PPA-le taotluse, milles selgitas, et äravõetud mobiiltelefon ja sülearvuti kuuluvad tema advokaadibüroole ning neid kasutatakse õigusteenuse osutamiseks. Ta palus, et PPA ei vaataks läbi tema mobiiltelefoni ega sülearvutit, ei kasutaks nendest kopeeritud materjali kriminaalmenetluses tõendina ning kustutaks kõik andmed, mida võidi kopeerida.

18. 21. märtsil 2018 edastatud vastuses esitas PPA selgituse, mille põhjal ei tähenda asjaolu, et kaebaja oli kasutanud oma sülearvutit õigusteenuse osutamiseks advokaadina ning advokaadi kutsetegevusega mitteseotud äritegevuseks, et advokatuuriseaduse § 43 lõikes 3 (vt punkt 38 allpool) sätestatud tagatised kehtivad andmekandjale täies ulatuses. Seda tehes oli kaebaja teadlikult loonud olukorra, kus nimetatud seadmetes sisalduvad andmed võetakse läbiotsimise tagajärjel ära. Kaebaja kodus toimunud läbiotsimise eesmärk ei olnud pääseda juurde kaebaja kui advokaadi kutsetegevusega seotud andmetele ja võtta need ära, vaid oli teabe hankimine tema tegevuse kohta äriühingus S. PPA lisas, et sülearvutis ja mobiiltelefonis sisalduvad andmed kopeeriti ning need vaadatakse läbi märksõnade alusel. Muid tõendusliku väärtuseta faile läbi ei vaadata.

19. 27. märtsil 2018. aastal esitas kaebaja kaebuse Riigiprokuratuurile. Osutades advokatuuriseaduse § 43 lõikele 3, palus kaebaja mobiiltelefoni ja sülearvuti äravõtmise ning nendega tehtud muud menetlustoimingud tunnistada õigusvastaseks, jätta nimetatud andmekandjatelt saadud teabe kriminaalmenetluses tõendina kasutamata ning kustutada nimetatud andmed.

20. 26. aprillil 2018 jättis riigiprokurör kaebuse rahuldamata, märkides, et läbiotsimine ja äravõtmine on toimunud kooskõlas kriminaalmenetluse seadustikuga (edaspidi: KrMS). Läbiotsimiseks antud load käsitlesid nii andmekandjate äravõtmist kui ka nende hilisemat

läbivaatamist. Riigiprokurör viitas advokatuuri eetikakoodeksi § 5 lõikele 4, samuti advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punktile 4 (õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjate lahus hoidmine ja teabekandjatele juurdepääsu takistamine; vt punktid 41–42 allpool). Osutades advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punktile 1 (vt punkt 40 allpool), lisas ta, et kui teabekandjad sisaldavad advokaadi õigusvastase tegevusega seotud teavet, ei kohaldata nende suhtes sama seaduse § 43 lõikes 3 sätestatud puutumatus garantiiid.

21. 5. mail 2018 esitas kaebaja edasise kaebuse, milles viitas advokatuuriseaduse § 43 lõikes 3 sätestatud nõude absoluutsusele, olenemata sellest, kas asjakohased andmekandjad sisaldavad õigusteenuse osutamisega mitteseotud teavet, kas kellelgi teisel oli neile juurdepääs või kas advokaat on järginud advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punkti 4. Ta lisas, et oli äriühingule S osutanud õigusteenuseid advokaadi kutsetegevuse raames. Samuti märkis ta, et võimalikke märksõnu võib samamoodi leida dokumentidest, mis ei ole seotud kriminaaluurimisega. Kaebaja väitis, et puutumatus norm kaotaks igasuguse tähenduse, kui selle kohaldamine oleneks prokuratuuri eeldustest selle kohta, kas andmekandjad sisaldavad advokaadi õigusvastasele tegevusele viitavat teavet või mitte.

22. 4. juunil 2018. aastal jättis juhtiv riigiprokurör kaebuse rahuldamata, osutades muu hulgas Tallinna Ringkonnakohtu sellekohasele lahendile, mille järgi ei olnud advokaadi andmekandjate puutumatus absoluutne olukordades, kus asjaomane advokaat oli otseselt seotud kuriteo toimepanemisega (vt punkt 47 allpool). Praeguses kohtuasjas oli kaebaja kuulutatud kahtlustatavaks. Lahendis viidati ka Riigikohtu otsusele kohtuasjas 3-1-1-22-10 (vt punkt 48 allpool).

23. Harju Maakohus jättis kaebaja edasise kaebuse rahuldamata 6. juulil 2018.

Kohus ei nõustunud sellega, et advokaatide andmekandjate puutumatus on absoluutne, ning märkis, et see kehtib vaid nii kaua, kuni advokaat pole õigusteenuse osutamise raames toime pannud õigusrikkumist. Samuti märkis kohus, et mõistliku eelduse kohaselt peaks advokaat süstematiseerima oma elektroonilistel andmekandjatel olevat teavet viisil, mille tulemusel on võimalik eristada ühe kliendiga seotud dokumente teise kliendiga seotud dokumentidest. Kohus tegi ettepaneku, et advokaat, kelle andmekandjaid menetluse käigus läbi vaadatakse, võib esitada taotluse läbivaatamise juures viibimiseks. Seda otsust edasi kaevata ei saanud.

24. Ajavahemikul 19.–26. juuli 2018 vaadati kaebaja mobiiltelefoni ja sülearvuti sisu läbi kolmekümne märksõna alusel. Koostati vaatlusprotokoll, mille allkirjastasid kaks politseiametnikku. Märksõnadena kasutati teiste kahtlustatavate nimesid, äriühingute nimesid, aga ka üldisemaid mõisteid, näiteks „majandusaasta“ ja „krediidiliin“. Kaebaja tekstisõnumid otsiti läbi visuaalselt. Protokollis on märgitud, et „e-kirjad, tekstisõnumid, dokumendid ja fotod“ trükiti välja ning need nummerdati ja lisati protokollile. Läbivaadatud failide koopiad viidi hoiule PPA andmehoidlasse. Kaebaja ei olnud esitanud taotlust olla läbivaatamise juures.

25. 23. novembril 2018 kohtueelne menetlus lõpetati ja kriminaaltoimiku materjal esitati kaebajale läbivaatamiseks. Talle anti taotluste esitamiseks aega 18. jaanuarini 2019 (vt punkt 33 allpool). Kaebaja ei esitanud ühtegi taotlust sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmise ega nende hilisema läbivaatamise kohta.

26. Kaebaja anti kohtu alla 7. veebruaril 2019 süüdistatuna kuritegelikku ühendusse kuulumises ja võltsitud dokumentide kasutamises.

27. 5. märtsil 2019. aastal Harju Maakohtus toimunud istungil väitis kaebaja esindaja, et läbiotsimine ja kaebaja andmekandjate hilisem läbivaatamine oli olnud õigusvastane ning seeläbi saadud tõendeid ei tohiks menetlusse lubada. Harju Maakohtu kohtunik märkis, et menetlustoimingute vaidlustamine uurimiskaebemenetluse teel (vt punktid 34–35 allpool) ei takista süüdistatavat tõstatamast nimetatud toimingute abil saadud tõendite lubatavuse küsimust kohtumenetluse etapis ega takista kohtul väljendada selles küsimuses oma arvamust.

28. 11. augusti 2020. aasta istungil esitas prokurör tõendina vaatlusprotokolli kaebaja sülearvuti ja mobiiltelefoni sisu kohta (vt punkt 24 eespool). Kaebaja märkis, et kuigi tema andmekandjate läbivaatamisel saadud teave on omandatud õigusvastaselt, ei esita ta vastuväidet sellele, et kohus lubab neid tõendina kasutada, märkides, et need tõendid tõendavad tema süütust. Kaebaja ei vaidlustanud ühtegi andmekandjate sisu läbivaatamiseks kasutatud märksõna.

29. Poolte seisukohtade kättesaamise ajal oli kaebajat puudutav kriminaalmenetlus veel pooleli.

ASJAKOHANE ÕIGUSLIK RAAMISTIK JA KOHTUPRAKTIKA

I. ASJAKOHANE RIIGISISENE ÕIGUS

A. Kriminaalmenetluse seadustik

30. Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) §-s 83 käsitletakse muu hulgas asitõendite vaatlust. KrMS-i § 83 lõikes 3 on sätestatud, et kui kahtlustatava, süüdistatava, tunnistaja, asjatundja või kannatanu selgitused aitavad tagada vaatluse igakülguse, täielikkuse ja objektiivsuse, siis kutsutakse ta vaatluse juurde.

31. KrMS-i §-s 91 käsitletakse läbiotsimist.

KrMS-i § 91 lõike 1 alusel on läbiotsimise eesmärk muu hulgas leida asitõendina kasutatav või konfiskeeritav objekt või kriminaalasja lahendamiseks vajalik dokument, asi või isik. Läbiotsimist võib toimetada, kui esineb põhjendatud kahtlus, et otsitav asub läbiotsimiskohas.

KrMS-i § 91 lõikes 2 on märgitud, et kui KrMS ei sätesta teisiti, võib läbiotsimist toimetada prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel. Nii eeluurimiskohtuniku määrus kui ka kohtumäärus võib olla koostatud pealdisena prokuratuuri taotlusel.

KrMS-i § 91 lõikes 3 on esitatud nimekiri kuritegudest, mille puhul võib läbiotsimisloa anda prokuratuur. See ei kehti advokaadibüroo ruumides toimetatud läbiotsimise kohta.

KrMS-i § 91 lõikes 4 on sätestatud, et läbiotsimismääruses märgitakse, mida läbiotsimise eesmärgina otsitakse, läbiotsimise põhjendus ja koht, kus läbiotsimist toimetatakse.

KrMS-i § 91 lõike 8 alusel peab advokaadibüroo läbiotsimise juures viibima advokaat, kelle juures läbi otsitakse. Kui asjaomane advokaat ei saa läbiotsimise juures viibida, peab läbiotsimise juures viibima teine sama advokaadibüroo kaudu õigusteenust osutav advokaat, selle võimatuse korral teine advokaat.

KrMS-i § 91 lõikes 10 on märgitud, et läbiotsimise käigus võib ära võtta kõik objektid, mis kuuluvad konfiskeerimisele või on ilmselt kriminaalmenetluses tõendiks, kui need avastati ilma otsinguteta selgesti nähtavast kohast või otsitavate objektide leidmiseks ettevõetud mõistlike otsingute käigus.

32. KrMS-i §-s 125 käsitletakse asitõendi hoidmist. Koosõlas § 125 lõikega 1 hoitakse asitõendit kriminaaltoimikus, uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu asitõendite hoidlas või muus tema valduses olevas ruumis või territooriumil või ekspertiisiasutuses. Muul juhul kohaldatakse asitõendi suhtes KrMS-i §-s 126 ettenähtud abinõusid, kui see ei kahjusta kriminaalmenetluse huve. KrMS-i § 125 lõike 3 alusel on asitõendi hoidja kohustatud tagama asitõendi puutumatus ja säilimise.

33. KrMS-i § 225 lõikes 1 on sätestatud, et menetlusosalised võivad neile kriminaaltoimiku tutvustamisest alates kümne päeva jooksul esitada prokuratuurile taotlusi. KrMS-i § 225 lõike 3 alusel ei takista taotluse rahuldamisest keeldumine kohtueelses menetluses taotluse kordamist kohtumenetluses.

34. KrMS-i § 228 lõike 1 järgi on kriminaalmenetluse osalisel õigus enne süüdistusakti koostamist esitada prokuratuurile kaebus uurimisasutuse menetlustoimingu või määruse peale, kui ta leiab, et menetlusnõuete rikkumine menetlustoimingu tegemisel või määruse koostamisel on kaasa toonud tema õiguste rikkumise (uurimiskaebemenetlus). KrMS-i § 228 lõike 2 põhjal on nimetatud isikul õigus enne süüdistusakti koostamist esitada Riigiprokuratuurile kaebus prokuratuuri määruse või menetlustoimingu peale.

35. KrMS-i § 230 lõikes 1 on sätestatud, et kui on vaidlustatud uurimisasutuse või prokuratuuri tegevus, millega on rikutud isiku õigusi, ning kui isik ei nõustu kaebuse läbivaadanud Riigiprokuratuuri määrusega, on tal õigus esitada kaebus maakohtu eeluurimiskohtunikule.

B. Advokatuuriseadus

36. AdvS-i § 41 lõike 1 punkti 3 järgi on advokaat pädev vabalt valima ja kasutama seadusega kooskõlas olevaid vahendeid ja viise õigusteenuse osutamisel.

37. AdvS-i § 43 lõike 2 esimese lause alusel on advokaadile usaldatud andmed konfidentsiaalsed.

38. Kooskõlas § 43 lõikega 3 on advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad puutumatud.

39. AdvS-i § 43 lõikes 5 on sätestatud, et advokaati ei või kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel kinni pidada, läbi otsida ega vahistada, välja arvatud maa- või linnakohtu määruse alusel. Advokaadi kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel ei või läbi otsida ka advokaadibürood, mille kaudu ta õigusteenust osutab.

Eesti Advokatuuri eetikakoodeksi kommenteeritud väljaandes on selle sätte kohta selgitatud, et advokaati ei või üldjuhul kinni pidada, läbi otsida ega vahistada. Siiski võib see olla lubatud ülekaaluka avaliku huvi korral, näiteks advokaat on ise seotud kuriteoga. Nimetatud aluste esinemisel peab neid kontrollima kohus ning loa kinnipidamiseks, läbiotsimiseks või vahistamiseks saab seega anda vaid kohus.

Samuti on Eesti Advokatuuri eetikakoodeksi kommenteeritud väljaandes märgitud, et kriminaalmenetlusõiguse kontekstis on läbiotsimise toimetamine advokaadibüroost erinevates kohtades (nt advokaadi kodus või autos) problemaatiline. Ühelt poolt nõuab advokatuuriseaduse § 43 lõige 5 selleks kohtumäärust, kuid teisalt ei ole KrMS-i §-s 91 midagi sellist ette nähtud. Autorid on seisukohal, et advokaadi kutsetagatiste ülimuslikkusest lähtudes peaks kohtumäärus olema läbiotsimise korral siiski kohustuslik. Samuti peaks advokaadi kodu või sõiduki läbiotsimisel olema kohustuslik advokaadi enda või mõne teise advokaadi kohalolu.

40. AdvS-i § 44 lõike 1 punkti 1 järgi on advokaat kohustatud kasutama kliendi huvides kõiki seadusega kooskõlas olevaid vahendeid ja viise, säilitades kutseu ja väärikuse.

41. Kooskõlas § 44 lõike 1 punktiga 4 on advokaat kohustatud hoidma õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad lahus muudest tema valduses olevatest teabekandjatest.

C. Eesti Advokatuuri eetikakoodeks

42. Eetikakoodeksi § 5 lõike 4 alusel peab advokaat tagama, et kõrvalistel isikutel ei oleks juurdepääsu kliendi dokumentidele, kirjavahetusele ja muudele teabekandjatele, samuti advokaadi poolt kliendile õigusteenuse osutamisel koostatud dokumentidele.

43. Eesti Advokatuuri eetikakoodeksi kommenteeritud väljaandes on esitatud § 5 lõike 4 kohta lisaselgitusi ning on märgitud, et kohustus hoida salajas kõik õigusteenuse osutamisega seotud dokumendid ja teabekandjad vastab advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punktis 4 sätestatud kohustusele. Seda põhimõtet tuleb järgida ka siis, kui kliendi andmeid

hoitakse elektrooniliselt. See tähendab, et klientide asjade materjalid peavad olema eraldatud ja eristatud muudest failidest. Advokaadil peab olema võimalik näidata, et klientide failid on eraldi serveris. Virtuaalserveris tuleb eraldatus selgesti märgistatud kataloogstruktuuridest.

D. Süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus

44. Süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse § 7 lõikes 1 on sätestatud, et kui menetleja rikub süüliselt menetlusõigust ja põhjustab seeläbi isikule kahju, on isikul õigus nõuda sellise kahju hüvitamist sõltumata sellest, milline on selle süüasja lõpptulemus, mille raames isikule kahju tekitati.

45. SKHS-i § 11 lõike 1 alusel hüvitatakse nimetatud seaduse § 7 alusel füüsilisele isikule mittevaraline kahju üksnes juhul, kui isikult on süüteomenetluses võetud vabadus; teda on piinatud või ebainimlikult või alandavalt koheldud; kahjustatud tema tervist, kodu või eraelu puutumatus; rikutud tema sõnumi saladust või teotatud tema au või head nime.

II. ASJAKOHANE RIIGISISENE KOHTUPRAKTIKA

A. Kutsesaladus ja õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjate puutumatus

46. Riigikohtu 10. juuni 2005. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-3-1-30-05 käsitleti advokaadi kohtumist vanglas viibiva kliendiga. See kohtuasi on asjakohane selle poolest, kuidas Riigikohus tõlgendas advokatuuriseaduse § 43 lõiget 5. Riigikohus märkis, et advokatuuriseaduse § 43 lõiget 5 ei saa tõlgendada nii, et advokaadi läbiotsimine kutsetegevusest tulenevatel asjaoludel ilma läbiotsimist lubava maa- või linnakohtu määruseta on eranditeta kõigil juhtudel õigusvastane. Vangla administratsioonil peab olema võimalus õiguserikkumist ära hoida või tõkestada, kui on andmeid, mis tekitavad piisava kahtluse, et vanglasse sisenev või sealt väljuv advokaat paneb toime õiguserikkumise või kasutatakse tema kokkusaamist kinnipeetavaga õiguserikkumise toimepanemiseks. Selles kohtuasjas leiti, et advokaadi läbiotsimine oli õigusvastane, kuna sellist teavet (õiguserikkumise kahtlust) ei olnud.

47. Tallinna Ringkonnakohus analüüsis oma 17. mai 2010. aasta otsuses kohtuasjas nr 1-08-15079 süüdistatava (kes ei olnud advokaat) ja advokaadibüroo vahelise elektronkirjavahetuse tõendina kasutamise lubatavust. Kirjavahetuse teave saadi ühe süüdistatava sõiduauto ja teatava äriühingu kasutatud serveri läbiotsimise käigus. Kohus rõhutas, et elektronkirjavahetuse tõendina kasutamise lubatavust tuleks analüüsida nii advokatuuriseaduse kui ka kriminaalmenetluse seadustiku koosmõjus. Kohus selgitas, et KrMS-i § 91 ei sea piiranguid läbiotsimise käigus äravõetud teabekandjate kasutamise suhtes. Samas sätestab advokatuuriseaduse § 43 lõige 2, et advokaadile usaldatud andmed on konfidentsiaalsed, ning § 43 lõige 3 kehtestab, et advokaadi poolt õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad on puutumatud. Kohus oli seisukohal, et olukorras, kus eksisteerib lepinguline advokaadi ja kliendi suhe ning tegemist on õigusteenuse osutamisega, kus ka klient ei ole avaldanud vaba tahte alusel kolmandatele isikutele õigusteenuse osutamisega seotud teavet, laieneb konfidentsiaalsuskaitse ka advokaadi ja kliendi vahelisele e-kirjavahetusele, mis leiti läbiotsimise käigus äravõetud teabekandjatelt. Peale selle nõustus kohus, et konfidentsiaalsuskaitsele on võimalik sekkuda olukorras, kus advokaat on otseselt seotud kuriteo toimepanemisega. Selles kohtuasjas see nii ei olnud ning vaidlustatud kirjavahetust tõendina kasutada ei lubatud.

48. Riigikohus käsitles oma 26. mai 2010. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-1-1-22-10 süüdistatava ja advokaadi vestluse, mis oli saadud jälitustegevusega, tõendina kasutamise lubatavust. Tuginedes tol ajal kehtinud regulatsioonile, asus Riigikohus seisukohale, et ta ei

luba kasutada advokaadi edastatud teavet tõendina, kui teabe sisuks on advokaadile kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolud. Kõnealusel kohtuasjas leiti, et advokaadi ja süüdistatava vaheline sõnum ja telefonivestlus ei puudutanud õigusteenuse osutamist. Kohus lisas, et ta oli pädev otsustama, kas tegemist oli õigusteenuse osutamisega seotud teabega, mille suhtes kohaldatakse kutsetegevuse saladust.

B. Menetlustoimingute vaidlustamine kohtueelses ja kohtumenetluses

49. Oma 13. mai 2019. aasta otsuses kohtuasjas nr 1-15-11032/308 eristas Riigikohus kohtueelseid toiminguid, mida saab vaidlustada üksnes kohtueelses menetluses (vt uurimiskaebemenetlust käsitlevad punktid 34–35 eespool), toimingutest, mida saab vaidlustada (ka) põhimenetluse ajal. Riigikohus märkis, et kõnealusel toimingul – „elukohast lahkumise keelu“ – eesmärk oli tagada menetluse tõhusus ning seda oli võimalik vaidlustada üksnes kohtueelses menetluses. Seejärel selgitas kohus, et kohtumenetluse läbiviimise eesmärk oli selgitada välja, kas süüdistatav pani toime kuriteo. Selleks oli vajalik hinnata ja analüüsida erinevaid tõendeid, sh näiteks läbiotsimise ning jälitustoimingutega kogutut. Teisisõnu tuli tõendite lubatavusega seonduvaid küsimusi käsitleda ja nende üle vaielda põhimenetluses.

C. Mittevaralise kahju nõuded

50. Tuginedes süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadusele (vt punktid 44–45 eespool), jättis Riigikohus oma 13. juuni 2016. aasta otsusega kohtuasjas nr 3-1-1-34-16 muutmata madalama astme kohtu otsuse hüvitada hagejale kriminaalmenetluses talle õigusvastaste jälitustoimingutega tekitatud mittevaraline kahju.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 8 VÄIDETAV RIKKUMINE

51. Viidates advokaadi kutsesaladusele ning õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjate puutumatusse, kaebas kaebaja, et tema sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmisel ning nende hilisemal läbivaatamisel rikuti tema õigusi, mis on tagatud konventsiooni artikliga 8.

Konventsiooni artikkel 8 on sõnastatud järgmiselt:

„1. Igähele on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.“

A. Vastuvõetavus

1. Poolte seisukohad

(a) Riik

52. Tuginedes mitmele alamväitele leidis riik, et kaebaja jättis riigisisised õiguskaitsevahendid ammendamata.

53. Esiteks rõhutas riik, et kuna kaebaja ei tuginenud advokaadi kutsesaladusele enne, kui esemete äravõtmisest oli möödunud peaaegu üks kuu, jättis ta 7. märtsini 2018 tehtud menetlustoimingute suhtes riigisisised õiguskaitsevahendid ammendamata.

54. Teiseks osutas riik sellele, et kaebaja ei taotlenud sülearvuti ja mobiiltelefoni kopeeritud sisu läbivaatamise juures viibimist, nagu Harju Maakohus oli välja pakkunud oma 6. juuli 2018. aasta otsuses. Riigi arvamusel tulenes selline õigus KrMS-i §-st 83 (vt punkt 30 eespool).

55. Kolmandaks ei olnud kaebaja kasutanud võimalust esitada taotlusi või kaebusi kopeeritud andmete läbivaatamise kohta kooskõlas KrMS-i §-ga 225 (vt punkt 33 eespool). Riigi seisukoha põhjal ei saanud viimast pidada kaebaja juba kasutatud õiguskaitsevahendit „dubleerivaks õiguskaitsevahendiks“. Kaebaja sai tutvuda kopeeritud andmete läbivaatamise ulatusega, sealhulgas kasutatud märksõnadega, ning esitada sellele oma vastuväited alles pärast 23. novembrit 2018, mil talle esitati kriminaaltoimik.

56. Neljandaks märkis riik, et kaebaja oleks saanud menetlusõiguse alusel vaidlustada nende tõendite lubatavuse, mis olid tema arvates saadud õigusvastaselt. Harju Maakohtu eeluurimiskohtuniku otsus ei olnud põhiasja menetlevale kohtule siduv (vt punkt 27 eespool). Riik rõhutas, et riigisiseste kohtute võimalik järelendus tõendite õigusvastasuse kohta tooks põhimõtteliselt kaasa järelduse selliste tõendite kogumise seaduslikkuse kohta. Kaebaja aga ei vaidlustanud tõendite lubatavust, vaid leidis pigem, et need räägivad tema kasuks. Kui ta oleks sellegipoolest vaidlustanud tõendite lubatavuse ning kui kohus oleks leidnud, et tema sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmine ning nendest väljavõetud andmete läbivaatamine oli õigusvastane, oleks kaebajal olnud õigus nõuda süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel mittevaralist kahju (vt punktid 44–45 eespool).

57. Riik toonitas ka seda, et kaebaja ei täpsustanud kordagi, milline teave oleks pidanud olema advokaadi kutsesaladusega kaitstud. Selline selgitus oleks olnud asjakohane, sest kaebaja sülearvutit ja mobiiltelefoni ei võetud ära tema kabinetist ning ilmselt ei kasutatud neid üksnes advokaaditöös.

58. Viimaks väitis riik, et kaebus on ilmselgelt põhjendamatu.

(b) Kaebaja

59. Kaebaja oli esitanud oma seisukohad enne Harju Maakohtu 11. augusti 2020. aasta istungit (vt punkt 28 eespool).

60. Kaebaja leidis, et ta oli enne EIK-ile kaebuse esitamist asjakohased riigisisised õiguskaitsevahendid ammendanud.

61. Esiteks ei saanud Harju Maakohtu 6. juuli 2018. aasta otsust edasi kaevata.

62. Teiseks puudus seaduslik alus Harju Maakohtu ettepanekul, mida riik kordas ning mille põhjal oleks kaebaja võinud taotleda sülearvutist ja mobiiltelefonist väljavõetud andmete läbivaatamise juures viibimist. Isegi kui selline võimalus oleks seaduse alusel olemas, ei oleks see ära hoidnud kaebaja õiguste rikkumist, sest läbivaatamise ajaks oli kogu sülearvuti ja mobiiltelefoni sisu juba kopeeritud ning miski ei takistanud ametivõimudel seda läbi vaatamast mis tahes ajal enne või pärast kaebaja juuresolekut. Kaebaja leidis, et ainuke tõhus õiguskaitsevahend pärast andmekandjate äravõtmist ja nende sisu kopeerimist oleks olnud kopeeritud andmete läbivaatamisest loobumine ning nende kustutamine.

63. Kolmandaks ei nõustunud kaebaja sellega, et KrMS-i § 225 kohast „taotluste“ esitamist (erinevalt kaebuste esitamisest KrMS-i § 228 alusel) saab pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks. Ta selgitas, et KrMS-i § 225 alusel esitatud taotlused puudutavad tegelikkuses sageli ettepanekuid kriminaalmenetluse lõpetamiseks või asja lahendamiseks kokkuleppemenetluse teel. Seda paragrahvi kasutatakse üksikute menetlustoimingute vaidlustamiseks harva. Igal juhul oli prokuratuur kriminaaltoimiku kaebajale esitamise ajaks jätnud tema taotlused andmekandjatelt väljavõetud andmete läbi vaatamata jätmiseks juba kaks korda rahuldamata.

64. Neljandaks, mis puudutab kohtumenetluses tõendite lubatavuse vaidlustamist, siis väitis kaebaja, et sellises olukorras otsustavad riigisisised kohtud üksnes tõendite

õiguspärasuse üle, mitte tema kui advokaadi õiguste rikkumise üle. Samuti leidis ta, et võimalik hüvitise määramise otsus ei kõrvaldaks konventsioonist tulenevate õiguste rikkumist.

65. Ta lisas, et advokatuuriseaduse § 43 lõike 3 alusel ei olnud tal kohustust täpsustada, millised konkreetset failid on hõlmatud advokaadi-kliendi konfidentsiaalsusega, sest selle sätte põhjal on teabekandjad kaitstud tervikuna. Igal juhul oleks sellise täpsustuse eeldamine olnud kaebaja ametialaste kontaktide suurt hulka arvestades ebamõistlik ning see oleks kaasa toonud andmete õigusvastase avalikustamise tema teiste klientide puhul, keda käimasolev kriminaalmenetlus ei puudutanud.

2. EIK-i hinnang

66. Riik on esitanud mitu esialgset vastuväidet riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise kohta.

67. Esiteks ei saa EIK-i seisukoha põhjal pidada riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmiseks asjaolu, et kaebaja ei esitanud PPA-le taotlust viivitamata pärast läbiotsimist. Kaebaja kasutas KrMS-i §-des 228 ja 230 sätestatud uurimiskaebemenetluse võimalust (vt punkte 34–35 eespool). Riigisisestest õigusaktidest ei tulene ja ka riik ei väitnud, et vastavasisuline kaebus oleks tulnud esitada teatava tähtaja jooksul, mille kaebaja jättis järgimata. Asjakohased ametiasutused, sealhulgas Harju Maakohus, olid kaebaja kaebust menetlenud sisuliselt ega olnud lükanud seda tagasi seetõttu, et see oli esitatud pärast tähtaega.

68. Teiseks, mis puudutab võimalust taotleda kaebaja mobiiltelefoni ja sülearvuti kopeeritud sisu läbivaatamise juures viibimist, siis nõustub EIK kaebajaga. Vaatamata Harju Maakohu ettepanekule, et kaebaja saab esitada sellekohase taotluse (vt punkt 23 eespool), ei tulene riigisisestest õigusest seaduslikku alust, mis annaks huvitatud poolele subjektiivse õiguse olla sellise läbivaatamise juures. KrMS-i § 83 sõnastus viitab pigem uurimisasutuste kaalutusõigusele selles küsimuses. Peale selle ei ole riik esitanud ühtegi näidet selle sätte tõlgendamise ja kohaldamise selliselt, et see sisaldaks subjektiivset õigust olla teabekandjate sisu läbivaatamise juures. Seega ei saa ainuüksi sellekohase taotluse esitamise võimalust pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks, mille ammendamist kaebajalt eeldatakse. EIK lisab veel, et riigisisestest õigusest ei ole täpsustatud, kuidas kaebaja kohalolu – isegi kui seda oleks lubatud – oleks võimaldanud tal takistada ametivõimude sekkumist advokaadi kutsesaladusse. EIK käsitleb seda aspekti kohtuasja sisulise läbivaatamise raames (vt punkt 107 allpool).

69. Kolmandaks, mis puutub KrMS-i § 225 kohasesse õigusesse esitada taotlusi prokuratuurile (vt punkt 33 eespool), ei veena EIK-i riigi väide, et seda saab pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks. EIK kordab, et ammendamata jätmisele tugineva riigi kohustus on tõendada, et õiguskaitsevahend oli tõhus ning seda oli sel ajal nii teoorias kui ka praktikas võimalik kasutada, st see oli kättesaadav, seda oli võimalik kasutada kaebaja kaebuste lahendamiseks ja sellega kaasnes piisav edu saavutamise väljavaade (vt *Molla Sali vs. Kreeka* (õiglase hüvitus) [suurkoda], nr 20452/14, punkt 89, 18. juuni 2020). Selles kohtuasjas ei ole riik selgitanud, millised võiksid olla kaebaja poolt KrMS-i § 225 alusel esitatava võimaliku taotluse praktilised tulemused. Riik ei ole esitanud näiteid ka väidetava õiguskaitsevahendi praktilise kohaldamise kohta, vähemalt mitte advokaadi-kliendi konfidentsiaalsusega hõlmatud materjali väidetavalt sisaldavate andmekandjate äravõtmise vaidlustamise kontekstis. EIK kahtleb, kas sellistel asjaoludel vastaks prokuratuuri korraldatav läbivaatus nõutavatele sõltumatuse normidele (vrd *Avanesyan vs. Venemaa*, nr 41152/06, punkt 32, 18. september 2014, ja *Panteleyenko vs. Ukraina*, nr 11901/02, punkt 80, 29. juuni 2006), ja on ebaselge, kas prokuratuuri võimaliku keeldumise korral kohaldataks kohtulikku kontrolli. Igal juhul märgib EIK, et selleks ajaks, kui kaebaja oleks saanud väidetavat õiguskaitsevahendit kasutada, oli tema mobiiltelefoni ja sülearvuti kopeeritud sisu märksõnapõhine läbivaatus juba toimunud (vt punktid 24–25 eespool).

70. Riigi neljanda ammendamata jätmisele tugineva väite puhul möönab EIK, et riigisisese õiguse kohaselt oleks ehk kaebajal olnud võimalik tõesti esitada oma vastuväited sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmisele ja läbivaatamisele uuesti põhimenetluses, kus rõhuasetus oleks tõenäoliselt olnud nende tõendite lubatavusel. Isegi kui seda oleks peetud konventsiooni artikli 8 alusel esitatud kaebuste puhul tõhusaks õiguskaitsevahendiks, kordab EIK, et kui isikul on võimalik kasutada mitut riigisisest õiguskaitsevahendit, on tal riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise nõude täitmisel õigus valida õiguskaitsevahend, mis aitab lahendada tema põhikaebust (vt *Nicolae Virgiliu Tănase vs. Rumeenia* [suurkoda], nr 41720/13, punkt 177, 25. juuni 2019). Kaebaja oli juba kooskõlas riigisisese õigusega esitanud edutult oma kaebused advokaadi-kliendi konfidentsiaalsuse kohta uurimiskaebemenetluse raames, sealhulgas Harju Maakohule. EIK rõhutab, et riik seda ebatõhusaks riigisiseseks õiguskaitsevahendiks ei pidanud. EIK-il ei ole põhjust praeguses kohtuasjas teisiti arvata. Sellistel asjaoludel leiab EIK, et kaebaja otsust jätta vaidlustuste tõendite lubatavus kohtumenetluse etapis vaidlustamata – olgugi et ta oli väitnud, et need on saanud õigusvastaselt –, vaid pidada neid pigem tema positsiooni toetavaks ei saa talle ette heita, kui hinnatakse, kas ta ammandas riigisiseseid õiguskaitsevahendid konventsiooni kohase menetluse kontekstis.

71. Mis puudutab riigi väidet, et kaebaja ei täpsustanud riigisiseses menetluses, milline konkreetne teave peaks olema kaitstud advokaadi kutsesaladusega, siis EIK nõustub, et see oleks advokaadi-kliendi konfidentsiaalsusele tuginemise korral olnud tõepoolest soovitatav. Siiski ei näi, et riik oleks pidanud seda täpsustust eraldiseisvaks õiguskaitsevahendiks või kaebaja ammendatud õiguskaitsevahendi kasutamise eelduseks. Kui võtta veel arvesse riigisisest õiguslikku konteksti (vt punkt 107 allpool), ei suuda EIK mõista, milline oleks olnud eelnimetatud täpsustuse praktiline mõju.

72. Seega leiab EIK, et kaebaja on nõuetekohaselt ammandanud riigisiseseid õiguskaitsevahendid konventsiooni artikli 8 alusel esitatud kaebuse vastuvõetavuseks. Lisaks märgib EIK, et kaebus ei ole selgelt põhjendatu ega vastuvõetamatu ühelgi muul konventsiooni artiklis 35 nimetatud alusel. Seega tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisulised küsimused

1. Poolte seisukohad

(a) Kaebaja

73. Kaebaja märkis, et ta ei vaidlustanud läbiotsimise ega tema kinnipidamise õiguspärasust. Ta keskendus oma kaebuses andmekandjate äravõtmisele.

74. Vastuseks riigi väitele, et kaebaja artikli 8 kohastesse õigustesse ei sekkunud (vt punkt 79 allpool), selgitas kaebaja, et menetlustoimingute viivitamatu vaidlustamata jätmise läbiotsimise ja äravõtmise ajal ei muuda teabekandjatel väljavõetud andmete hilisemat läbivaatamist õiguspäraseks. Tähtis oli hoopis see, et ajaks, mil PPA oli alustanud kopeeritud andmete läbivaatamist, so 26. juulil 2018, pidi PPA olema kaebaja algatatud menetluse järel (vt punktid 17–23 eespool) aru saanud, et andmetele kehtis puutumatus norm.

75. Kaebaja rõhutas, et advokatuuriseaduse § 43 lõikes 3 sätestatud puutumatus norm kehtib tingimusteta. Kui seadusandja oleks soovinud lubada uurimisasutustel teataval asjaoludel vaadata läbi selle paragrahvi kohaldamisalasse kuuluvatel teabekandjatel olevaid andmeid, oleks ta kindlasti sätestanud tagatiseid advokaadi kutsesaladusega hõlmatud teabe kaitsmiseks. Asjaolu, et seadus sellist regulatsiooni ei sisalda, kinnitab just seda, et nimetatud norm on absoluutne.

76. Isegi kui advokaat ei hoiu õigusteenu osutamisega seotud teabekandjaid teistest teabekandjatest lahus, ei tähenda see, et kõik advokaadi valduses olevad teabekandjad jääksid

puutumatus normi kohaldamisalast välja. Sellel riigi esitatud väitel puudub seaduslik alus ja seda ei toeta ka kohtupraktika. Igal juhul tähendaks selline väide seda, et uurimisasutused saaksid teabekandjad ära võtta alati, osutades sellele, et nende hinnangul ei ole advokaat täitnud teabekandjate lahus hoidmise nõuet. Selline tegevus võib kaasa tuua meelevaldsuse. Samuti tähendaks see, et teabekandjad kaotasid puutumatus garantii kohe, kui advokaat kasutab oma mobiiltelefoni näiteks uudiste lugemiseks või takso kutsumiseks. Niiviisi kaotaks puutumatus norm kogu praktilise tähenduse. Igal juhul ei väidatud üheski etapis, et advokaadi mobiiltelefon sisaldas teavet, mis ei olnud seotud õigusteenuse osutamisega.

77. Kaebaja täiendava väite põhjal ei kõrvaldanud puutumatus garantii asjaolu, et tema abikaasa oli samuti sülearvutit kasutanud. Riigi sellekohasel väitel puudub seaduslik alus. Peale selle ei olnud kaebaja abikaasa menetluses kahtlustatav ega olnud iial midagi sülearvutisse salvestanud.

78. Mis puudutab sülearvutisse äriühingu S kohta salvestatud teavet, oli kaebaja oma selgituse kohaselt peale selle äriühingu osanikuna tegutsemise osutanud äriühingule S ka õigusteenuseid osana oma kutsetegevusest. See tähendab, et puutumatus garantii siiski kehtis.

(b) Riik

79. Riik väitis, et kaebaja sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmisel ei sekkunud tema konventsiooni artiklis 8 sätestatud õigustesse, sest kaebaja ise ei olnud vaidlustatud andmete äravõtmise ajal ega ligikaudu kuu aja jooksul pärast seda tuginenud advokaadi kutsesaladusele. Riik märkis, et kaebajal oli võimalik vestelda telefoni teel oma advokaadiga, kes viibis advokaadi kodu läbiotsimise juures. Peale selle oli kaebaja ise tema kabineti läbiotsimise ajal väitnud, et tööks kasutatav arvuti on saadetud hooldusse. Nimetatud asjaoludel ei olnud läbiotsimist toimetavatel ametivõimudel kohustust käsitleda neid teabekandjaid selliselt, et need on hõlmatud advokaadi kutsesaladusega. Riik oli seisukohal, et olukorras, kus teabekandjad võeti ära väljaspool advokaadibürood, oli oluline kaal sellel, et puudutatud isik ei teavitanud ametivõime advokaadi kutsesaladuse rikkumise ohust.

80. Lisaks selgitas riik, et kaebaja sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmisel ning nende sisu hilisemal läbivaatamisel oli seaduslik alus. Riigisisene õigus oli ettenähtav ja võimaldas piisavaid tagatisi meelevaldsuse vastu (vt punktid 31, 37, 39 eespool). Menetlustoiminguid oli võimalik erinevates menetlusetappides vaidlustada.

81. Viidates advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punktile 1 ja riigisisesele kohtupraktikale (vt punktid 47–48 eespool), väitis riik, et nimetatud seaduse § 43 lõikes 3 sätestatud teabekandjate puutumatus ei laiene asjaoludele, mille puhul advokaati ennast kahtlustatakse kuriteo toimepanemises või mille puhul asjaomane teave ei ole seotud õigusteenuse osutamisega. Riik rõhutas, et advokaadi kutsesaladuse esmatähtis eesmärk on kaitsta advokaatide klientide huve. Peale selle eeldas tuginemine advokaadi kutsesaladusele riigi seisukoha põhjal seda, et advokaat täidab kohustust hoida teabekandjaid eraldi ja takistada kõrvaliste isiku juurdepääs ametialasele teabele (vt punktid 41–42 eespool).

82. Praeguses kohtuasjas kahtlustati kaebajat kuriteo toimepanemises. Tema kinnipidamiseks ning tema kodu ja sõiduki läbiotsimiseks oli eeluurimiskohtunik andnud nõuetekohase loa. Läbiotsimistaotluses oli läbiotsitavaid ruume ja otsitavaid esemeid kirjeldatud piisavalt üksikasjalikult. Asjaolu, et eeluurimiskohtunik oli andnud loa kaebaja kodu ja sõidukite läbiotsimiseks pealdisena (vt punkt 31 eespool), ei saa mõista nii, et kohus ei olnud seda sisuliselt kontrollinud. Pigem tähendas see, et kohtunik nõustus prokuratuuri põhjaliku taotlusega. Riik tõi näiteid, kus kohtud on samuti pealdise vormis keeldunud läbiotsimise loa andmisest prokuratuuri taotletud ulatuses. Kaebaja valitud advokaat viibis kaebaja kodus toimetatud läbiotsimise juures. Läbiotsimismäärus esitati kaebaja abikaasale ja advokaadile. Läbiotsimise toimetamine ja kaebaja kinnipidamine dokumenteeriti ning kaebajal ja tema advokaadil oli võimalus (mida nad ei kasutanud) kirjutada oma vastuväited

asjakohastele protokollidele. Riik märkis, et oma olemuselt kaasnes läbiotsimisega esemete, näiteks teabekandjate, äravõtmine.

83. Kuigi kaebaja sülearvuti ja mobiiltelefoni sisu kopeeriti täies mahus, tehti seda selleks, et tagada süüdistatava õigused. Üks ühele peegelkoopia tegemine tagas andmetervikluse ning aitas ära hoida väiteid andmetega manipuleerimise kohta nende lisamise või kustutamise teel. Igal juhul jäi kolmekümne märksõna põhjal tehtud andmete hilisem läbivaatamine 12. veebruari 2018. aasta loa piiridesse. Riik rõhutas, et eesmärk ei olnud otsida advokaadi-kliendi konfidentsiaalsusega hõlmatud materjali, vaid saada teavet kuritegude kohta, mille kaebaja pani toime väljaspool oma advokaadi kutsetegevust. Samuti toonitas riik, et kaebaja ei olnud eristanud õigusteenuse osutamisega seotud faile teistest tema sülearvutis olnud failidest, samuti ei olnud ta ei läbiotsimise ega äravõtmise käigus ega ka hiljem märkinud, millistele failidele advokaadi-kliendi konfidentsiaalsus kehtib.

2. EIK-i hinnang

(a) Eelmärkused

84. EIK tugineb kaebaja väitele, mille põhjal ei vaidlustanud kaebaja läbiotsimiste või tema kinnipidamise õiguspärasust, vaid kaebas pigem oma sülearvuti ja mobiiltelefoni äravõtmise üle. Võttes arvesse EIK-ile esitatud kaebuse vormis tõstatatud kaebuse sisu, leiab EIK, et kaebaja kaebus hõlmab ka nimetatud andmekandjate läbivaatamist pärast seda, kui politsei oli need ära võtnud. Allolevas analüüsis mainitakse kaebaja kinnipidamist ning tema kodu ja sõiduki läbiotsimist ulatuses, milles vaidlusalune äravõtmine toimus kõnealuste menetlustoimingute kontekstis ning milles seda käsitleti eeluurimiskohtuniku 12. veebruari 2018. aasta määrustes.

(b) Sekkumise esinemine

85. Kuivõrd kaebaja kaebus puudutab tema andmekandjate äravõtmist ja nende hilisemat läbivaatamist, leiab EIK, et need toimingud kujutasid endast sekkumist kaebaja „sõnumite saladuse“ austamise õigusesse. Asjaolu, et kaebaja ega tema advokaat ei tuginenud advokaadi kutsesaladusele kohe läbiotsimise ajal (vt riigi väidet punktis 79 eespool), seda järeldust ei muuda. Peale selle märgib EIK, et kaebaja advokaadi amet oli prokuratuurile hästi teada. Tõepoolest, prokurör märkis kaebaja kodu ja sõidukite läbiotsimise taotluses, et läbiotsimise käigus võib ilmsiks tulla teave, mis on seotud kaebaja kui advokaadi kutsetegevusega (vt punkt 9 eespool).

(c) Seadusliku aluse ja menetluslike tagatiste olemasolu riigisiseses õiguses

86. Mis puutub küsimusse, kas toiming oli kooskõlas seadusega, on EIK praktikas tuvastatud, et toimingul peab olema riigisiseses õiguses mingi alus, kusjuures terminit „seadus“ peetakse silmas pigem „sisulises“, mitte „formaalses“ tähenduses. Seadustes väljendatud õigusega hõlmatud valdkonnas tähendab „seadus“ jõustunud õigusakti, nii nagu pädevad kohtud on seda tõlgendanud. Samuti peab riigisisene õigus olema kooskõlas õigusriigi põhimõttega ja puudutatud isikule kättesaadav ning puudutatud isikul peab olema võimalik näha ette talle kohalduvaid riigisisese õiguse tagajärgi (vt *Big Brother Watch jt vs. Ühendkuningriik*[suurkoda], nr-d 58170/13 ja veel 2, punkt 332, 25. mai 2021; *Wolland vs. Norra*, nr 39731/12, punkt 62, 17. mai 2018; vt ka *Golovan vs. Ukraina*, nr 41716/06, punkt 56, 5. juuli 2012).

87. Läbiotsimise ja äravõtmise kontekstis peab riigisisene õigus tagama isikule mingi kaitse meelevaldse sekkumise eest artiklis 8 sätestatud õigustesse. Seega peab see olema piisavalt selge, et kodanikel oleks küllaldane arusaam asjaoludest ja tingimustest, mille alusel on ametivõimudel õigus neid toiminguid teha (vt *Golovan*, viidatud eespool, punkt 57).

88. Peale selle on EIK kinnitanud konkreetsete menetluslike tagatiste olulisust advokaatide ja nende klientide teabevahetuse konfidentsiaalsuse kaitsmisel (vt *Saber vs. Norra*, nr 459/18, punkt 51, 17. detsember 2020, ja *Sommer vs. Saksamaa*, nr 73607/13, punkt 56, 27. aprill 2017; vt ka *Kadura ja Smaliy vs. Ukraina*, nr-d 42753/14 ja 43860/14, punktid 144–45, 21. jaanuar 2021).

89. Konventsioon ei keela kehtestada advokaadile teatavaid kohustusi, mis puudutavad tõenäoliselt tema suhteid klientidega. See kehtib iseäranis siis, kui leitakse usutavaid tõendeid advokaadi osalemise kohta õigusrikkumises või kui tegemist on teatava praktika vastu võitlemise jõupingutustega. Seda silmas pidades on siiski ülimalt oluline sätestada selliste meetmete puhul range raamistik, sest advokaadid täidavad õigusemõistmisel elutähtsat rolli ning neid võib menetlusosaliste ja kohtute vahendajana nimetada ka seaduse kaitsjateks (vt *Andre ja veel üks vs. Prantsusmaa*, nr 18603/03, punkt 42, 24. juuli 2008).

90. Praeguse kohtuasja juurde tulles nõustub EIK, et võib öelda, et sekkumisel oli riigisiseses õiguses üldine seaduslik alus, nimelt KrMS-i § 91.

91. Järgmisena vaatleb EIK selles kohtuasjas kaebaja suhtes kohaldatavate õigusnormide „kvaliteeti“. Seda tehes käsitleb EIK esmalt küsimust, kas riigisisene õigus on piisavalt selge osas, mis puudutab võimalust (võimatust) tugineda advokaadi kutsesaladusele olukorras, kus advokaati ennast kahtlustatakse õigusrikkumises osalemises. Teiseks analüüsib EIK, kas riigisiseses õiguses on sätestatud nõutavad menetluslikud tagatised advokaatide ja nende klientide teabevahetuse konfidentsiaalsuse kaitseks.

92. Eelmises punktis mainitud esimese küsimuse juurde tulles märgib EIK, et kaebaja põhiväite järgi on advokatuuriseaduse § 43 lõike 3 alusel kõik õigusteenuse osutamisega seotud advokaatide teabekandjad tervikuna puutumatud ning selline puutumatus on absoluutne. Riik aga väitis, et puutumatus normi ei kohaldata, kui advokaat on ise kuriteos kahtlustatav või kui asjakohased andmed ei puuduta õigusteenuse osutamist. Samuti leidis riik, et sellisele puutumatusle ei saaks absoluutsetel tingimustel tugineda, kui advokaat on jätnud advokaadi kutsesaladusega hõlmatud teabe nõuetekohaselt eraldamata kutsesaladusega hõlmamata muust materjalist.

93. EIK märgib, et advokatuuriseaduse § 43 lõike 3 sõnastuse põhjal antakse teabekandjatele puutumatus üksnes ulatuses, milles need on seotud õigusteenuse osutamisega. EIK käsitleb allpool võimalike menetluslike tagatiste küsimust olukorras, kus äravõetud teabekandjad sisaldavad advokaadi kutsesaladusega kaitstud materjali ja õigusteenuse osutamisega mitteseotud teavet (vt punktid 98–100 ja 105–107 allpool).

94. Samuti leiab EIK, et hoolimata advokatuuriseaduse § 43 lõikes 3 sätestatud puutumatus normi näiliselt tingimusteta sõnastusele viitas riik riigisisese õiguse muudele asjakohastele sätetele ja riigisisesele kohtupraktikale, et toetada oma väidet, mille kohaselt ei ole advokaatide teabekandjate puutumatus absoluutne (vt punktid 39–42 ja 47–48 eespool). EIK kinnitab, et riigisisese õiguse tõlgendamine ja kohaldamine on eeskätt riigisiseste kohtute ülesanne. Seepärast nõustub EIK, et riigisisene õigus annab mõningase aluse järeldada, et olukorras, kus advokaat on ise kuriteos kahtlustatav, ei saa advokatuuriseaduse § 43 lõikes 3 sätestatud puutumatus normi tõlgendada nii resolutselt. EIK hinnangul pole siiski kindel, kas riigisisene õigus praegusel kujul vastab selguse ja ettenähtavuse nõuetele, nagu on nõutud kohtupraktikas.

95. Sellegipoolest ei pea EIK vajalikuks asuda selles küsimuses kindlale seisukohale, sest allpool esitatud põhjustel leiab EIK, et riigisisene õigus ei paku piisavaid menetluslikke tagatise meelevaldse või ebaproportsionaalse sekkumise vastu ning advokaadi kutsesaladuse kaitseks.

96. Mis puudutab menetluslikke tagatise, siis märgib EIK, et riigisisese õiguse alusel on läbiotsimise ja äravõtmise kohta üldiselt, aga ka advokaadi ruumide läbiotsimise kohta kehtestatud teatavad tagatised. Tõepoolest võib läbiotsimist riigisisese õiguse põhjal toimetada,

kui esineb põhjendatud kahtlus, et otsitav leitakse läbiotsitavatest ruumidest. Peale selle tuleb läbiotsimismääruses üldjuhul märkida otsitav objekt, läbiotsimise toimetamise koht ja läbiotsimise põhjendus (vt punkt 31 eespool). Kui otsitakse läbi advokaadibürood, tuleb sellekohane luba anda eeluurimiskohtuniku määrusega või kohtumäärusega ning läbiotsimist peab toimetama selle advokaadi juuresolekul, kelle ruume läbi otsitakse, või muu advokaadi juuresolekul (vt punkt 31 eespool).

97. Siiski on EIK seisukohal, et KrMS ei näi nõudvat asjaomase advokaadi (või muu advokaadi) juuresolekut juhul, kui läbiotsitavad ruumid ei asu advokaadibüroos, vaid nendeks on advokaadi kodu või sõiduk; samuti ei näi, et KRMS-is oleks sellistel asjaoludel kehtestatud kohtuliku loa nõue. Sellegipoolest tundub, et taolised nõuded võivad tuleneda advokatuuriseaduse § 43 lõikest 5 (vrd punkte 31 ja 39 eespool). Samuti selgub, et riigisisese õiguses on jäetud kohtuniku otsustada, kas anda läbiotsimiseks luba täielikult põhjendatud määruse alusel või pealdisena või mitte. Vaatamata sellele, et pealdisena antud load on loogiliselt lakoonilisemad, ei näi, et sellise vormi valik muudaks riigisisel kohtunikul oma põhjenduste või tingimuste lisamise läbiotsimist lubava otsuse resolutsioonina tehniliselt võimatuks või et see takistaks tal seda teha.

98. Hoolimata eespool nimetatud tagatistest puudutab EIK-i peamine mure advokaadi kutsesaladuse kaitse praktilise raamistiku puudumist sellistes kohtuasjades nagu praegu. Lähtudes eeldusest, et riigisisese õiguse kohaselt ei kohaldata advokaadi kutsesaladust ulatuses, milles advokaat ise on kahtlustatav ja/või milles advokaat tegutses advokaadi pädevusest erinevas pädevuses, on põhiküsimus selles, kuidas eristatakse ja eraldatakse konfidentsiaalset materjali materjalist, mille puhul ei saa tugineda advokaadi-kliendi konfidentsiaalsusele. EIK märgib, et riigisisese menetluses ei tuvastatud ja ka riigi seisukohtadest ei tulene selgelt seda, et riigisisese õiguse kohaselt lõpeb advokaadi-kliendi konfidentsiaalsus täies ulatuses advokaadi suhtes, kes on kriminaalasjas kahtlustatav või kes tegeleb peale õigusteenuse osutamise ka muu tegevusega ja/või kes ei ole nõuetekohaselt eristanud erinevat konfidentsiaalset ja mittekonfidentsiaalset materjali.

99. Kuigi paber kandjal oleva materjali puhul on konfidentsiaalsete ja mittekonfidentsiaalsete toimikute sõelumine ja eraldamine kahtlemata tähtis, muutub see veelgi olulisemaks olukorras, kus konfidentsiaalne sisu moodustab osa suuremast hulgast digitaalselt salvestatud andmetest. Isegi kui asjaomane advokaat või tema esindaja viibib läbiotsimise juures, võib sellises olukorras olla keeruline eristada läbiotsimise ajal kiiresti advokaadi kutsesaladusega hõlmatud elektroonilisi faile failidest, mis kaitset ei vaja.

100. Piisavalt sihipärase sõelumise küsimus on sama asjakohane ka olukorras, kus riigisisese õiguse või praktika järgi sõelumist läbiotsimise kohas ei tehta, vaid teabekandjad võetakse selle asemel tervikuna ära ja/või nende sisust tehakse peegelkoopia. Selles osas on EIK valmis nõustuma riigi väitega, et peegelkoopia tegemine on käsitletav menetlusliku garantiina, mis peaks hoidma ära võimaliku manipuleerimise nende teabekandjate sisuga (vt *Wolland*, viidatud eespool, punkt 76; vrd *Iliya Stefanov vs. Bulgaaria*, nr 65755/01, punkt 42, 22. mai 2008, ja *Kolesnichenko vs. Venemaa*, nr 19856/04, punkt 43, 9. aprill 2009). Peale selle võimaldaks selline praktika ametivõimudel tagastada äravõetud teabekandjad nende omanikele suhteliselt kiiresti ning – kui teabekandjate omanikud on advokaadid või advokaadibürood – vältida nende töö põhjendamatu takistamist, kui see pole enam hädavajalik.

101. EIK toonitab, et riigisisese õigusest tulenev advokaadi kohustus (vt punktid 41–43 eespool) hoida õigusteenuse osutamisel kasutatavaid teabekandjaid eraldi ja kohustus kasutada klientide failide puhul selgelt märgistatud kataloogstruktuure (kui seda nõuetekohaselt järgitakse) aitaks oluliselt kaasa sõelumisülesande täitmisele.

102. EIK juhib tähelepanu asjaolule, et peale teabekandjate äravõtmisega ja/või nende sisu kopeerimisega ning digitaalselt salvestatud andmete sõelumisega seotud kaitsetagatistele on oluline hoida ära ka lubamatu ja registreerimata juurdepääs teabekandjatele ja/või lubamatu

ja registreerimata andmete töötlemine nende äravõtmise hetkest kuni nende tagastamise või nõuetekohase hävitamiseni.

103. Praeguse kohtuasja asjaolude juurde tulles on EIK seisukohal, et riigisisene õigus ei näi sisaldavat konkreetset korda või tagatist, mis käsitleksid elektrooniliste teabekandjate läbivaatamist ning advokaadi kutsesaladusega hõlmatud teabevahetuse kahjustamise ärahoidmist. EIK leiab, et praktilise menetluskorra ja tagatiste puudumine kajastub vähem või rohkem ka selles, kuidas praeguses kohtuasjas läbiotsimiseks luba anti ning kuidas toimus äravõetud teabekandjate hilisem kopeerimine ja nende sisu läbivaatamine.

104. Kaebaja puhul ei sisaldanud eeluurimiskohtuniku väljastatud läbiotsimismäärus ühtegi märgat kutsesaladusega hõlmatud võimaliku konfidentsiaalse materjali kaitsmise kohta (vrd *Kruglov jt vs. Venemaa*, nr-d 11264/04 ja veel 15, punktid 128–29, 4. veebruar 2020; *Iliya Stefanov*, viidatud eespool, punkt 41; ja *Smirnov vs. Venemaa*, nr 71362/01, punkt 46, 7. juuni 2007). Selline olukord tekkis hoolimata sellest, et prokuröri läbiotsimistaotluses viidati konkreetsetl võimalusele, et kaebaja valduses võib olla tema kui advokaadi kutsetegevusega seotud teavet, mis ei ole käimasoleva kriminaalmenetluse kontekstis asjakohane (vt punkt 9 eespool).

105. Kuigi kaebajale kinnitati hiljem, et tema sülearvuti ja mobiiltelefoni sisu otsitakse läbi märksõnade põhjal – ja seda tõepoolest ka tehti –, ei näi, et see kohustus tulenes riigisisestest õigusaktidest. Niisiis ei näinud prokuröri läbiotsimise loa taotlus ette märksõnade kasutamist ja seda kohustust ei maininud ka eeluurimiskohtunik läbiotsimismäärustes (vrd *Servulo & Associados – Sociedade de Advogados, RL jt vs. Portugal*, nr 27013/10, 3. september 2015).

106. Pigem saab järeldada, et nii märksõnapõhise otsingu tegemise (või muu sõelumismeetodi kasutamise) otsus kui ka asjakohaste märksõnade valik jäi täielikult uurimisasutuste teha. Siinkohal märgib EIK, et mõni otsinguks kasutatud märksõna (näiteks „majandusaasta“ või „krediidiliin“) oli oma ulatuselt märksa laiem. EIK leidis juba eespool, et riigisisene õigus ei taganud kaebajale mingit õigust olla märksõnapõhise otsingu juures (vt punkt 68 eespool).

107. Igal juhul jääb riigisisese õiguse põhjal ebaselgeks, kuidas lahendatakse uurimisasutuste ja puudutatud advokaadi võimalikud vaidlused kasutatavate märksõnade või muude elektroonilise sisu sõelumise meetodite üle. Riigisisene õigus ei näi tõepoolest sisaldavat konkreetseid norme korra kohta, mida tuleks järgida, kui advokaat või tema esindaja vaidlustab äravõtmise või sisu läbivaatamise viitega advokaadi-kliendi konfidentsiaalsusele (vrd näiteks *Robathin vs. Austria*, nr 30457/06, punkt 50, 3. juuli 2012; *Wieser ja Bicos Beteiligungen GmbH vs. Austria*, nr 74336/01, punktid 60 ja 62, EIK 2007-IV, ning *Andre ja veel üks*, eespool viidatud, punkt 44). EIK märgib, et riigisisene õigus sätestab võimaluse esitada uurimiskaebus. Riigisisest õigusest ei nähtu aga, et materjal, mille puhul on tekkinud vaidlus advokaadi kutsesaladuse kohaldatavuse üle, ei oleks uurimisasutustele kättesaadav enne, kui riigisisest kohtud on saanud võimaluse asja konkreetsetl ja üksikasjalikult analüüsida ning vajaduse korral nõuda äravõetud teabekandjate ja/või nendelt kopeeritud sisu tagastamist või hävitamist (vrd *Kirdök jt vs. Türgi*, nr 14704/12, punkt 51, 3. detsember 2019; *Vinci Construction ja GTM Genie Civil et Services vs. Prantsusmaa*, nr-d 63629/10 ja 60567/10, punkt 79, 2. aprill 2015).

108. Ebapiisavat õigusraamistikku arvesse võttes leiab EIK, et puudutatud advokaadi või muu advokaadi läbiotsimise või isegi teabekandjate kopeeritud sisu tegeliku läbivaatamise juures viibimise kui tagatise praktiline olulisus on piiratud mõjuga.

109. Kuigi riigisisestest õigusaktides puudusid kohased menetluslikud tagatised advokaadi kutsesaladusega hõlmatud teabe kaitsmiseks, ei ole EIK-il alust, mille põhjal otsustada, kas selles kohtuasjas on advokaadi-kliendi konfidentsiaalsust tegelikkuses kahjustatud või mitte. Kohtu hinnangul ei vasta aga konkreetsetl advokaadi kutsesaladuse

kaitsega seotud menetluslike tagatiste puudumine niikuinii nõuetele, mis tulenevad kriteeriumist, et sekkumine peab olema konventsiooni artikli 8 lõike 2 tähenduses kooskõlas seadusega (vt *Saber*, viidatud eespool, punkt 57). Pärast sellisele järeldusele jõudmist ei ole EIK-il vaja kontrollida vastavust selle sätte muudele nõuetele.

110. Eeltoodut silmas pidades leiab EIK, et konventsiooni artiklit 8 on rikutud.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

111. Konventsiooni artiklis 41 on sätestatud:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.”

A. Kahju

112. Viidates teabekandjate äravõtmise ja läbivaatamisega kaasnenud kutsealastele ja isiklikele tagajärgedele, nõudis kaebaja mittevaralise kahju hüvitamiseks 12 000 eurot. Varalise kahju hüvitamise nõuet ta ei esitanud.

113. Osutades kaebuse vastuvõetavuse kohta esitatud väidetele, leidis riik, et arvesse tuleks võtta ka kaebaja enda käitumist läbiotsimise ja äravõtmise ajal ning et seetõttu oleks rikkumise tuvastamine juba iseenesest piisav õiglane hüvituse.

114. Arvestades kohtuasja asjaolusid ja tuvastatud rikkumise iseloomu, ei pea EIK õiglase hüvituse määramist vajalikuks.

B. Kulud

115. Kaebaja ei nõudnud riigisiseste kohtumenetluskulude ega EIK-is kantud kohtumenetluskulude hüvitamist.

116. Seega ei määra EIK kaebajale selle punkti alusel hüvitist.

SELLEST LÄHTUDES KOHUS

1. *tunnistab* häälteenamusega kaebuse vastuvõetavaks;
2. *leiab* nelja poolthäälega kolme vastu, et konventsiooni artiklit 8 on rikutud;
3. *leiab* ühehäälselt, et õiglast hüvitust ei ole vaja määrata.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 16. novembril 2021 kohtureeglite reegli 77 lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Milan Blaško
Sekretär

Georges Ravarani
Esimees

KOHTUOTSUS SÄRGAVA vs. EESTI

Konventsiooni artikli 45 lõike 2 ja kohtureeglite reegli 74 lõike 2 kohaselt on otsusele lisatud järgmised eriarvamused:

- (a) kohtunik Pavli täiendav arvamus;
- (b) kohtunike Ravarani, Seibert-Fohri ja Zündi ühine eriarvamus.

G.R.
M.B.

KOHTUNIK PAVLI TÄIENDAV ARVAMUS

1. Olen tänase otsuse tulemuse ja põhjendusega täiesti nõus. Kirjutan eriarvamuse selleks, et rõhutada kahte teemaderingi, mida pean advokaadi kutsesaladuse kui kaitseõiguste nurgakivi edasise käekäigu puhul praegusel digiajastul väga tähtsaks.

2. Esimene punkt puudutab küsimust, milles seisneb sekkumine kõnealusesse saladusse ning kas praktiseerivalt advokaadilt peaks nõudma, et ta tõendaks „tegeliku kahju“ tekkimist konfidentsiaalse materjali ja teabevahetuse läbiotsimise ja äravõtmise tagajärjel. Kõik sellised nõuded põhinevad minu hinnangul advokaadi kutsesaladuse kontseptsioonil, mis oleks võõras enamikule praktiseerivatele advokaatidele. Peale selle on tegemist kontseptsiooniga, mis on vastuolus EIK-i väljakujunenud kohtupraktikaga isikuandmete ja/või muul viisil kaitstavate andmete kaitsmise kohta: kui ametivõimud hõivavad sellised andmed, on see põhimõtteliselt juba *sekkumine* konventsiooniga kaitstud asjakohasesse huvisse. Seda käsitusviisi kinnitas hiljuti suurkoda massandmete jälgimise kontekstis kohtuasjas *Big Brother Watch jt vs. Ühendkuningriik* (nr-d 58170/13 ja veel 2, punkt 330, 25. mai 2021) nii üldiselt kui ka võrreldava kutsesaladuse suhtes, mida järgivad ajakirjanikud konfidentsiaalse ajakirjandusliku materjali puhul (*ibid.*, punktid 447–50).

3. Teisisõnu kehtib eeldus, et kui ametivõimud võtavad ära *prima facie* konfidentsiaalsed andmed, võib see kahjustada materjali konfidentsiaalsust, välja arvatud juhul, kui on kehtestatud ranged andmeotsingu kaitsetagatised, mis hõlmavad tavaliselt mingisugust kohtulikku kontrolli. Ametivõimud ise on kohustatud tõendama, et nad ei ole põhjendamatult sekkunud nimetatud saladusse. Muu lähenemisviis ohvri seisundi küsimusele muudaks selle eelduse vastupidiseks. Lõppude lõpuks on kaebaja kriminaalõiguse kaitseadvokaat ja vähemalt mõni tema klientidest, st kliendid, kes ei olnud kuidagi seotud uurimisega, milles kaebaja ise oli kahtlustatav, olid potentsiaalselt sama politseiosakonna uurimise all, mis võttis ära kaebaja elektroonilised seadmed. Minu arvates peaks sellest piisama, et muuta nii suur osa kaitseadvokaate kui ka nende kliendid üsna murelikuks.

4. Teiseks on vastustajariik tegelikult väitnud, et advokaadi kutsesaladuse kaitse oleneb konfidentsiaalse materjali rangest eraldatusest muudest, st kaitsmata andmetest (vt kohtuotsuse punkt 81). Ehkki see on kindlasti asjakohane eetikanorm, mida kaitseadvokaadid peavad järgima, tugineb väide, et kõnealune kaebaja seda ei teinud, eeldustele, mida meile esitatud dokumendid üheselt ei toeta.

5. Veelgi enam, ajaloolised arusaamad konfidentsiaalse ja mittekonfidentsiaalse materjali selge eristamise kohta oleks ehk vaja meie digikommite ja -tavade ajastul ümber vaadata. Näiteks kui paljud meist saavad väita, et hoiavad oma nutitelefones selget piiri isiklike ja ametialaste andmete vahel? Võib-olla peaksid praktiseerivad advokaadid järgima rangemaid norme, kuid siinjuures peab arvestama, et paberdokumentide puhul kohaldatavaid reegleid ei ole võimalik nii hõlpsalt rakendada meie üha keerukamas digielus. Tavad ja eetikanormid on selles valdkonnas alles kujunemas. Viimaks, isegi kui eeldame, et kaitseadvokaat oli konfidentsiaalse materjaliga ümberkäimisel mõnevõrra lohakas, ei tohiks see anda politseiosakonnale vaba voli „õngitseda“ tema andmetes, mille konfidentsiaalsus – kui võib meelde tuletada – on eelkõige tagatud advokaadi klientide huvides.

6. Olen üsna kindel, et tundlike elektrooniliste andmete kaitsmisega seotud vaidlused annavad EIK-ile lähiaastatel jätkuvalt päris palju tööd. Samuti usun, et selle otsuse rõhuasetus vajadusele kehtestada selles valdkonnas, sealhulgas läbiotsimise

KOHTUOTSUS SÄRGAVA vs. EESTI

meetodite ja digivaldkonda hõlmava muu korralduse alal, range õigusraamistik, on õige lähenemistee. Me peame kohandama põhilisi kaitsetagatise digiajastu tegeliku olukorraga, kaotamata seejuures silmist nende olemasolu põhjust.

KOHTUNIKE RAVARANI, SEIBERT-FOHRI JA ZÜNDI ÜHINE
ERiarvamus

1. Kuigi me jagame kohtunike enamuse üldist muret advokaadi kutsealadusega kaitstud andmete äravõtmist käsitleva õigusraamistiku selguse ja ettenähtavuse ebapiisavuse kohta, ei saa me kahjuks nõustuda kohtunike enamuse järeldusega, et kaebus oli vastuvõetav, sest meie arvates ei saanud kaebaja väita, et tema suhtes on rikutud konventsiooni artiklit 8.

2. Lähtepunkt on advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punkt 4 (vt kohtuotsuse punkt 41; vt ka Eesti Advokatuuri eetikakoodeksi kommenteeritud väljaannet, mida on käsitletud punktis 43), mille alusel peab advokaat „hoidma õigusteenuse osutamisega seotud teabekandjad lahus muudest tema valduses olevatest teabekandjatest“.

3. Selle sätte põhjus on üsna ilmselge ja seda tuleb vaadelda advokaadi kutsealaduse kontekstis, mille eesmärk on kaitsta advokaatide ja nende klientide teabevahetuse konfidentsiaalsust ning mis on kohtumenetluses kaitseõiguse nurgakivi (vt *Apostu vs. Rumeenia*, nr 22765/12, punkt 96, 3. veebruar 2015, ja *Altay vs. Türgi (nr 2)*, nr 11236/09, punkt 50, 9. aprill 2019). Kutsealadus on advokaadi ja tema kliendi usaldussuhte alus (vt *Saber vs. Norra*, nr 459/18, punkt 51, 17. detsember 2020). Peale selle tuleneb kutsealaduse kaitse eelkõige advokaadi kliendi õigusest keelduda enda vastu ütluste andmisest (vt *Andre ja veel üks vs. Prantsusmaa*, nr 18603/03, punkt 41, 24. juuli 2008). Eesti advokatuuriseaduse § 43 lõike 2 esimese lause alusel on advokaadile usaldatud andmed konfidentsiaalsed.

4. Et advokaadi kutsealaduse eesmärk on kaitsta advokaadi ja tema klientide teabevahetuse konfidentsiaalsust, ei ole advokaadil põhimõtteliselt õigust kutsealaduse hoidmise kohustusest ühepoolselt loobuda ja avaldada kliendiga usaldussuhte alusel jagatud teabe sisu. Samas peitub advokaadi kutsealaduse olemuses see, et ainukesed andmed, mida saladuse hoidmise kohustus hõlmab, on advokaadi ja tema kliendi jagatavad andmed, sest kutsealaduse eesmärk ei ole kaitsta üksnes advokaati, vaid ka – ja isegi eelkõige – klienti.

5. Advokatuuriseaduse § 44 lõike 1 punktiga 4 püütakse piiritleda advokaadi kutsealadusega konkreetselt kaitstud teabe ulatust, andmata seejuures advokaadile kaalutlusõigust nõuda kaitset kõikidele salvestatud andmetele, olenemata nende sisust. Selle tõhusus sõltub seega advokaadi hoolikast nõuete täitmisest, millega kaasneb kohustus hoida konfidentsiaalset teavet eraldi. Hooletus või isegi tahtlikult süüline käitumine selle kohustuse täitmisel nõrgestab lõppkokkuvõttes advokaadi ja klientide kaitset.

6. Probleem tekib aga siis, kui – nagu käesolevas kohtuasjas – advokaat seda kohustust ei täida ning hoiab kaitstud andmeid kaitsmata andmetega koos, näiteks kui advokaat tegeleb muu äritegevusega. On tõsi, et kliendid ei tohiks mingil juhul kannatada sellise hooletuse või tahtliku süülise käitumise tõttu, kuid taoline kaitse ei tohiks tekitada olukorda, kus advokaat ise saab nõuda laiemat kaitset, mis hõlmab nii advokaadi kutsealaduse alla kuuluvat teavet kui ka muid andmeid. Tal ei tohiks olla õigust nõuda kaitset puutumatusel, kui ta on selle piirid ise ebaselgeks muutnud ja kui selle põhieesmärk on kaitsta kedagi teist, nimelt klienti. Teisisõnu, kas kaebaja peaks löikama kasu tema enda toime pandud süülisest käitumisest? Selles kontekstis võiks hõlpsalt kohaldada põhimõtet *nemo auditur turpitudinem suam allegans* (et saada teada, kuidas EIK seda põhimõtet kohaldab, vt *Monory vs. Ungari ja Rumeenia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 71099/01, 17. veebruar 2004).

7. Otsuses tunnistatakse mõningal määral küll probleemi olemasolu (vt punkt 101), kuid ei tehta selle põhjal ühtki järeldust.

8. Asjaolu, et kaebaja ei kasutanud ära kohtuniku osutatud võimalust olla äravõetud andmete läbivaatamise juures (vt kohtuotsuse punkt 24), kindlasti erilist kasu ei toonud. Ehk on tõsi, et sellist õigust ei olnud seadusesätetes sõnaselgelt ette nähtud, kuid kaebaja oleks võinud uurijatega märksõnade asjakohasust vähemalt arutada. Selle asemel oli advokaat isegi teataval määral ükskõikne selle vastu, mis äravõetud andmetega tegelikult toimub.

9. Sama kehtib tema otsuse kohta mitte esitada taotlusi enne ametliku uurimise lõppemist (vt kohtuotsuse punkt 25), hoolimata sellest, et kriminaalmenetluse seadustiku § 225 lõike 1 alusel oli tal see õigus olemas. Siinkohal ei ole oluline, et kõnealust sätet kasutatakse ilmselt sellises olukorras harva ning et kaebaja oli varem oma sülearvuti äravõtmise kaks korda edutult vaidlustanud. Kui ta aga oleks tegelikult olnud tööpoolest huvitatud salvestatud andmete kaitsmisest, oleks ta võinud ka siin hoolsust üles näidata.

10. Peale selle ei kannatanud kaebaja ilmselgelt advokaadi kutsesaladuse rikkumise tagajärjel kahju. Ta isegi ei püüdnud selgitada, millises konkreetses mõttes ta andmete äravõtmise tõttu kahju kannatas. On tõsi, et tema kliendid võisid äravõtmise tagajärjel kahju kannatada, kuid EIK-ile esitatud konkreetsete tõendite puudumisel on see kõigest oletuslik eeldus. Me ei saa nõustuda sellega, et advokaadi kutsesaladus on absoluutne õigus, mille austamata jätmine toob kaasa artikli 8 rikkumise, olenemata austamata jätmise tagajärgedest. Kaebajal oli kohustus näidata, kuidas ja millisel määral on tema õigusi ja huve kahjustatud. Tegelikult tugines ta lõpuks sõnaselgelt hoopis äravõetud ja kopeeritud andmetest saadud teabele. Tema käitumine näitas, et ta ei olnud huvitatud andmete tegelikust kaitsmisest, vaid ta oli valmis kasutama tõendeid, mis leiti väidetavalt advokaadi kutsesaladust rikkudes, oma huvides, olenemata sellest, kas tema kliendid on kaitstud. Igal juhul on asjaolu, et ta tegelikult andmetele tugines, vastuolus tema väitega, et andmete äravõtmine avaldas talle kahjulikku mõju.

11. Eelnimetatud erinevad asjaolud viivad meid järeldusele, et andmete äravõtmine ei mõjutanud kaebajat artiklist 8 tulenevate õiguste kasutamisel.